

irodalmi előzményekhez kapcsolhatók, más lírai műfajainak irodalomtörténeti háttéréről, 20. századi megvalósulásairól).

A kötet, fűlszövegben jelzett szándéka szerint, „bevezetés Weöres Sándor verseinek olvasásába”. Valójában több ennél, az első Weöres-monográfia, amely önálló fogalomrendszer és módszer révén a teljes életművet tárgyalja; olyan területeit is, melyekről itt nem szólhattunk, pl. a drámákat és Weöres műfordítói munkásságát. Számot ad a Weöres-irodalom eredményeiről, a vitákról, sőt, maga is megfogalmaz kritikus megjegyzéseket: így pl. utal e költészetre „tagadhatatlan dekorativitására”. Alapja azonban a tárgyalt életmű benső megértése, törvényeinek teljes ismerete. Így tud magától értetődő hangon szólni Weöres sokszor értetlenséggel, csodálkozással fogadott életművéről, s megvilágítja a számtalan műfajban, műalakban, hangnemben ható költői világképet. (Elvek és utak – Magvető, 1979.)

BÁRDOS LÁSZLÓ

JÓZSEF ATTILA PÁRIZSBAN

Önbírálattal kell kezdenem: megkövetem Bokor Lászlót, korán elhunyt kartársunkat, barátomat. Szabolcsi *Érik a fény* c. kötetének bírálatában kétségbe vontam állítását, hogy József Attila Szegedről már 1925-ben Párizsba készült, s csak kényszerűségből elégedett meg Béccsel. (Kortárs, 1978. 622.) Megfeledeztem a költő tanúságtételéről: a *Viszem a földem* című verséről, amely e most ismertetendő bibliofil gyűjteményes műnek is nyitó darabja. A Népszavában jelent meg 1925. augusztus 25-én (talán nem tűnt volna föl túlzó filologizálásnak, ha keltezése is szerepel a vers alatt, hiszen így teljes a tanulása), tehát kétségtelen bizonyíték kételyemmel szemben, Bokor László igaza mellett.

Szabolcsi Miklós említett monográfiarészletében részletesen tárgyalta József Attila párizsi esztendejének életrajzi mozzanatait, költői és világnézeti hozadékát, az életműben betöltött szerepét. Ezúttal e szép papíron, elegáns betűkkel, régi hangulatot árasztó, barna tónusú képeivel megjelent albumban nem a tudománynak, hanem a József Attila költészetét szerető, a róla szóló műveket gyűjtő könyv- és költészetbarátok számára szedte össze a párizsi év főbb dokumentumait, s látta el tömör, nagyvonalú bevezetővel. Talán saját könyvét sem vette kezébe, így eshetett meg, amit a Népszabadság kritikusja, Antal Mariann (1982. jún. 2.) is szóvá tett: mindjárt első mondatába zavaró adat

csúszott. A költő ugyanis nem 1926 októberének elejétől tartózkodott Párizsban, hanem mint e könyv 48. lapján, a Hont Erzsinek már Párizsban írt vers keltéből (1926. szept. 23.) valószínűsíthető, s mint maga Szabolcsi írta (*Érik a fény*, 572), már szeptember 20-a körül megérkezett a francia fővárosba. Sőt, ha komolyan vesszük szeptember 25-i levelének, melyet haza írt néjének, Jolánnak (e könyv 26–27. lapján is olvasható), azt az állítását, hogy addig nem akart írni, amíg nem tud franciául, s hogy már nyolcszáz szót megtanult, nyilván még néhány nappal előbbre, szeptember 15-e tájára tehetjük kiérkezését. Sokkal korábbra azért nem, mert Bécsben is töltött nyolc napot (JAVL 115); ő maga úgy tervezte, hogy „15-e táján” lesz Párizsban (JAVL 112). Ha valóban 2-án indult útnak Bécsbe, már 10-én tovább utazhatott, s akár 11-én meg is érkezhett a Szajna partjára. Minden bizonnyal Jolán várta. Kovács Ákos közölte József Attilának Hatvanból Jolánhoz írott keltezetlen levelét (*Élet és Irodalom*, 1979. ápr. 7.). Nem Budapestre és nem 1926. augusztus elején írta, mint közlője vélte, hanem – tartalmából egyértelmű – a Párizsban tartózkodó Jolánnak, augusztus második felében, hiszen aggodalmát fejezte ki benne, vajon megkapja-e még Jolán e levelét. „Tehát viszontlátásra, de nem az Eiffel-toronymnál, hanem az állomáson, ahol várni fogsz rám.” Minden bizonnyal így is történt: Jolán megvárta öccsét, azután jött haza. József Attila utána kereste meg Hont Ferencet és Erzsit. (Egyébként az említett levelet is hasznos lett volna közölni, már csak azért is, mert nincs benne a válogatott levelezéskötetben, tehát hozzájárult volna közkinccsé válásához. Ez a levél a Párizsba való készülődés érdekes dokumentuma: „Azt hiszem, izgatott lehetsz, én magamnak szeretnék valami módon hasonló izgatottságot teremteni, mert szinte illetlen, hogy Párizst csak mint olyasvalamit nézem, ami kijár nekem.”)

A József Attila-ikonográfiából, a Szántó Judit készítette képeskönyvből, kiállításokból ismert képeken, dokumentumokon kívül is tartalmaz a kötet néhány olyan képet, nyomtatványt, amely a kort idézi. Némelyik lehetett volna nagyobb, de áldozatul esett a tipográfia és a képszerkesztés Prokusztesz-ágyának. Nem egy dokumentum Szabolcsi Miklós saját gyűjteményéből való: párizsi vendégtanársága idején (amikor 1966 augusztusában engem is elkalauzolt a József Attila-émlék-helyekre) volt alkalma e rendkívül becses dokumentumokat összegyűjteni. (Mint pl. a *L'Esprit Nouveau* röpcéduláit.)

A versekből, levélrészletekből egybeálló költői vallomásokat kortársi emlékezések egészítik ki. Nem egészen érthető, miért csak Cserépfalvi Imre kapott bő teret (103–127.), ugyanazzal a könyvrészletével, amely a *Kritikában* (1980. 8. sz.) már ízelítőt adott *Egy könyvkiadó feljegyzései* címmel megjelenendő önéletrajzából, a többiek (Hont Ferenc,

Sándor Kálmán, Vághídi Ferenc) csak rövidke idézetekkel. Holott a már megjelenésekor is alig hozzáférhető *József Attila Emlékkönyv* (1957) anyagából többet és még másét (pl. Sarló Sándorét) is közzé lehetett volna tenni. Úgyszintén sajnálom, hogy Szabolcsi nem tért ki a könyvének említett ismertetésében hivatkozott műnek kínálózó tanulságaira (Elliot Paul: *The last time I saw Paris*, 1942), s nem közli a cikkemet is illusztráló képet: a Rue de la Huchette két oldalának homlokzati képét. A *New York Herald* párizsi tudósítója ugyanis 1923-tól 1940-ig volt az utca lakója, s megírta minden házának, minden lakosának történetét.

E szeplők ellenére a szép kötet – szerkesztette Szabolcsi Miklós – bizonyára örömet szerez mind a művészi kiállítású könyvek, mind József Attila barátainak. (Szépirodalmi, 1982.)

PÉTER LÁSZLÓ

LACZKÓ GÉZA: ÖRÖKLÉS ÉS HÓDÍTÁS

„Az 1870–71-es francia–porosz háború után egy este a párizsi Comédie Française egyik páholyában két érdekes fejű óriás jelent meg: a hatalmas termetű, gall bajuszú Gustave Flaubert hozta el a színházba nemrég állandó párizsi lakossá lett orosz barátját, a hasonló termetű, hajas-szakállas Ivan Szergejevics Turgenyevet.” – Egyetlen mondat, egyetlen kép. Így indítja el a nagy orosz író bemutatását Laczkó Géza, tucatnyi regény és novelláskötet szerzője, a francia kultúra és nyelv területén különösen jártas szakember, rangos műfordító, neves szerkesztő, később a Dante Könyvkiadó vezetője. A megidézett kép ízelítő a most *Öröklés és hódítás* címen megjelent gyűjteményből, amely a szerző eddigi kötetben nem szereplő írásait tartalmazza.

Véber Károly jóvoltából Laczkó munkásságának az a része kerül itt felszínre, amelyet eddig csak az író kortársai vagy a közelmúlt folyóiratait böngésző kutatók ismerhettek. 1909-ből való az első cikk, 1947-ből, az utolsó. Végigkísérik Laczkó életét, de zömükben a 20-as, 30-as években keletkeztek. Véber Károly nyolc nagyobb egységbe csoportosítja a kötet anyagát, elsősorban a tematika változása szerint, ugyanakkor az írások jellege és terjedelme figyelembevételével. Laczkó Géza három elméleti, elvi jellegű eszmefuttatását találjuk az első, bevezető részben: stílusról, humorról, történelmi regényről (*Korok és műfajok*). Irodalomtörténeti dolgozatokat fog egybe *Magyar Pantheon* címmel, s ma már szintén történeti értékévé vált feljegyzéseket, emlékeket Társak